

ΜΑΝΙΕΡΙΣΜΟΣ 1520 - τέλος 16^{ου} αιώνα

Ως καλλιτεχνικό ύφος ο Μανιερισμός παρατηρείται στην βόρειο Ιταλία και κυρίως στην Βενετία. Νοείται ως η τάση για υπερβολική χρήση ενός χαρακτηριστικού ύφους στην τέχνη. Καταρχάς του αποδόθηκε υποτιμητική σημασία και πιο συγκεκριμένα το στοιχείο της έλλειψης αυθεντικότητας και πρωτοτυπίας. Εφόσον όμως εξετάσουμε τις ιστορικές συγκυρίες, αποκαλύπτονται πλέον ουσιώδη χαρακτηριστικά αυτής της καλλιτεχνικής περιόδου.

Τον 16^ο αιώνα φαινόταν να έχουν λυθεί όλα τα προβλήματα της εικαστικής αναπαράστασης. Είχε κατατεθεί μία τεράστια παράδοση γνώσης ιδιαίτερα μέσω των εικαστικών επιτευγμάτων της αναγέννησης και της όψιμης περιόδου της. Οι μανιεριστές καλλιτέχνες φαίνεται ότι τώρα πλέον εμπνέονται όχι από την παρατήρηση της φύσης, βασική προϋπόθεση της αναγέννησης, αλλά από τους δασκάλους της αναγέννησης, τον Μιχαήλ Άγγελο κλπ. Το μοντέλο δημιουργίας δηλαδή δεν ήταν πλέον η φύση, αλλά η ίδια η τέχνη. Ακολουθώντας τις πεποιθήσεις του Μιχαήλ Αγγέλου, οι καλλιτέχνες θεωρούν ότι πλέον έχουν το δικαίωμα να ερμηνεύουν τους κλασσικούς κανόνες και να ωραιοποιούν την φύση εκλεπτύνοντας την τραχύτητα της. Έτσι στρέφονται εκεί όπου η φύση είχε ήδη εκλεπτυνθεί, δηλαδή στην τέχνη της όψιμης αναγέννησης την οποία εξιδανικεύουν ακόμη περισσότερο. Δανείζονταν μορφές και ιδέες από την αρχαία Ρώμη και ιδιαίτερα τα ρωμαϊκά ανάγλυφα. Εκείνη εξάλλου την εποχή η νεόκοπη αρχαιολογία φέρνει στο φως ένα σημαντικό κομμάτι αρχαίας ρωμαϊκής τέχνης.

Η ανθρώπινη μορφή είναι το κυρίως θέμα της αναπαράστασης. Οι εικαστικές συνθέσεις χαρακτηρίζονται από πλήθος μορφών οι οποίες φαίνεται να πραγματοποιούν ένα είδος πολύπλοκου χορού. Η θεματολογία αφορά σκόπιμα περίπλοκες και προσποιητές σκηνές συχνά αλληγορίες και προσωποποιήσεις. Εάν η όψιμη αναγέννηση χαρακτηρίζεται από συνθετική ισορροπία και ηρεμία, ο μανιερισμός προσδιορίζεται από αστάθεια και νευρικότητα. Τα έργα του μανιερισμού παρουσιάζουν ευφάνταστες και πολύπλοκες χορογραφίες στις οποίες η ανθρώπινη μορφή παραμορφώνεται, και όπου παρατηρούμε υπερβολές, αλλόκοτες στάσεις, συμβολισμούς και αινίγματα.

Πολύ συχνά παρόμοιες στιλιστικές τάσεις και θεματολογίες απευθύνονται στα γούστα των αριστοκρατών πατρώνων της τέχνης που μέσα από αυτές εκφράζουν τις ανησυχίες και προτιμήσεις τους. Από την μεριά τους οι καλλιτέχνες είναι πλέον γνώστες του κοινωνικού γοήτρου τους και της τεχνικής τους κατάρτισης. Ως εκ τούτου καλλιεργούν αυτό που σήμερα ονομάζουμε δεξιοτεχνία, η οποία όμως δεν πηγάζει από την γνώση των φυσικών νόμων, αλλά από την περιπλοκότητα της ίδιας της τέχνης.

Τίτλος: Η Παναγία με τον μακρύ λαιμό

Καλλιτέχνης: Παρμιτζιανίνο

Χρονολογία: 1534-40

Υλικό: Λάδι σε ξύλο

Περιγραφή: Η Παναγία με τον μικρό Χριστό και μία ομάδα αγγέλων εμφανίζονται σε μία μάλλον αινιγματική σκηνή. Στο βάθος δεξιά ένας προφήτης κρατά μία περγαμνή μπροστά σε μία κολώνα χωρίς κιονόκρανο.

Στυλιστική περιγραφή: Εδώ ο ζωγράφος προφανώς θέλει να αποδώσει το γνωστό θρησκευτικό θέμα με ένα νέο και ασυνήθιστο τρόπο. Μας κάνει εντύπωση ο μακρύς, λεπτός λαιμός την Παναγίας ιδιαίτερα σε σχέση με το μικρό οβάλ κεφάλι της, το απίστευτο μήκος και η κομψότητα του χεριού της, η επιμήκυνση του κορμού της που έχει σχήμα S και του μπροστινού ποδιού του αγγέλου. Παρατηρούμε μία επιτηδευμένη τρυφερότητα στα συναισθήματα που κάνουν την σκηνή ακόμη πιο επίπλαστη.

Οι άγγελοι που παρακολουθούν την σκηνή φαίνονται στριμωγμένοι στα δεξιά της Παναγίας σε σχέση με την αριστερή πλευρά της που φαντάζει άδεια. Ο καλλιτέχνης λοιπόν έχει πάρει πολλές ελευθερίες παρεκκλίνοντας από τους κλασσικούς κανόνες σύνθεσης και αρμονίας αναζητώντας νέες αναπαραστατικές λύσεις. Όλες αυτές οι παραμορφώσεις των σωμάτων είχαν σκοπό την κομψότητα και την επιτήδευση, ποιότητες που θα εκτιμούσαν οι αριστοκράτες πάτρωνες και θεατές του έργου αυτού. Στις κολώνες του φόντου παρατηρούμε την επιρροή από την αρχαία Ρώμη και στην εκλεπτυσμένη χρήση της φωτοσκίασης στα σώματα, την επίδραση του Λεονάρντο ντα Βίντσι.

Τίτλος: Η ταφή του κόμη Οργκάζ

Καλλιτέχνης: Ελ Γκρέκο

Χρονολογία: 1568

Υλικό: Λάδι σε καμβά

Περιγραφή: Ο Δομίνικος Θεοτοκόπουλος γεννήθηκε στην Κρήτη το 1547 όπου εκπαιδεύτηκε στην τέχνη των βυζαντινών φρέσκων, μωσαϊκών και εικόνων. Ως νέος άνδρας επισκέφτηκε την Βενετία, δούλεψε στο εργαστήριο του Τισιανού και έμαθε από αυτόν την τεχνική του χρώματος. Το 1577 μετακόμισε στο Τολέδο της Ισπανίας όπου και έζησε το υπόλοιπο της ζωής του. Πρόκειται για μία εξαιρετική περίπτωση καλλιτέχνη ο οποίος παρόλη την φήμη του, δεν απέκτησε ποτέ μαθητές ούτε

επηρέασε μεταγενέστερους ζωγράφους. Η δουλειά του είναι ένα σπάνιο κράμα βυζαντινής και ιταλικής τέχνης. Είναι ο ζωγράφος των έντονων συναισθημάτων και ιδιαίτερα της έκφρασης του προσωπικού θρησκευτικού πάθους. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι την δουλειά του χαρακτηρίζει η πνευματικότητα, η οποία παίρνει την μορφή εξαυλωμένων αιθέριων μορφών, με την χαρακτηριστική επιμήκυνση του σώματος και της δυναμικής χρήσης του φωτός και του χρώματος.

Το συγκεκριμένο έργο βρίσκεται στην εκκλησία του Σαν Τομέ στο Τολέδο και περιγράφει τον μύθο σύμφωνα με τον οποίο ο κόμης Οργκάζ, ευεργέτης της εκκλησίας, θάφτηκε στην εκκλησία από τους αγίους Στέφανο και Αυγουστίνο. Στο μέσο της εικόνας βλέπουμε τον άγγελο να μεταφέρει την ψυχή του κόμη στον ουρανό. Την τελετή της ταφής παρακολουθεί ή αριστοκρατία της Ισπανίας. Ανάμεσα τους έχουμε ατομικά πορτραίτα συγκεκριμένων ιστορικών προσώπων (μεταξύ των οποίων και του ίδιου του Ελ Γκρέκο), τα οποία εκφράζουν την υπερηφάνεια που χαρακτήριζε την ισπανική συνείδηση όταν η Ισπανία ήταν ηγετική δύναμη στην Ευρώπη.

Στυλιστική περιγραφή: Ο Ελ Γκρέκο έχει συνδυάσει σε αυτό το έργο τα δύο στυλ που χαρακτηρίζουν την δουλειά του, το παλαιό στυλ που υιοθέτησε στην Ιταλία και το νέο στυλ που ανέπτυξε στην Ισπανία. Το κάτω μέρος του πίνακα που απεικονίζει την ταφή και τον επίγειο κόσμο είναι ζωγραφισμένο σύμφωνα με το ιταλικό, ενετικό καλλιτεχνικό στυλ το οποίο δίνει έμφαση στην υλική υπόσταση των πραγμάτων. Έτσι παρατηρούμε έναν απόλυτο ρεαλισμό στην απόδοση των λεπτομερειών, στην υφή των υλικών, ιδιαίτερα στην βαριά πανοπλία του Οργκάζ. Παρατηρούμε επίσης τα λαμπερά χρώματα, ένα ακόμη χαρακτηριστικό δανεισμένο από την ενετική σχολή.

Αντίθετα, ο ουράνιος κόσμος είναι αποδοσμένος με το καινούριο προσωπικό στυλ του ζωγράφου το οποίο μας δίνει μία πιο πνευματική ερμηνεία των πραγμάτων. Παρατηρούμε τις επιμήκεις άυλες

μορφές, τα εκτοπλασμικά σύννεφα και τους χιτώνες που ανεμίζουν. Αλλά το πλέον σημαντικό πνευματικό στοιχείο εδώ είναι ο χειρισμός του φωτός το οποίο εμφανίζεται ψυχρό και θεϊκό.

Σύνθεση: Οι δύο κόσμοι, ο επίγειος και ο ουράνιος χωρίζονται πολύ καθαρά με τα σύννεφα στην μέση του πίνακα, αλλά και με τα δύο διαφορετικά στυλ με τα οποία είναι ζωγραφισμένα.

Από τον πίνακα όμως δεν απουσιάζει η ενότητα την οποία ο καλλιτέχνης έχει πετύχει με δύο τεχνάσματα:

1. Την άνοδο του αγγέλου προς την Παναγία η οποία περιμένει να υποδεχτεί την ψυχή του κόμη.
2. Τις ματιές ορισμένων από τους αριστοκράτες οι οποίοι κοιτούν προς την ουράνια σκηνή από πάνω τους συνδέοντας με αυτό τον τρόπο τους δύο κόσμους.

Τίτλος: Αλατιέρα

Καλλιτέχνης: Μπενβενούτο Τσελλίνι

Χρονολογία: 1543

Υλικό: Σκαλισμένος χρυσός και σμάλτο σε εβένινη βάση

Περιγραφή: Χρυσή αλατιέρα που ο καλλιτέχνης έφτιαξε για τον βασιλιά της Γαλλίας. Αυτή διακοσμείται από δύο μορφές, μία ανδρική που αναπαριστά την θάλασσα και μία γυναικεία που συμβολίζει την γη. Τα μπλεγμένα πόδια τους συμβολίζουν την αλληλοδιείσδυση του ενός στο άλλο. Η μορφή του άνδρα κρατά μία τρίαινα και περιστοιχίζεται από τέσσερα θαλασσινά άλογα, στο δε άλλο του χέρι κρατά την αλατιέρα σε μορφή πλοίου. Η γυναικεία μορφή της γης κάθεται δίπλα σε ένα πλούσια στολισμένο ναό που είναι η πιπεριέρα.

Στυλιστική περιγραφή: Ο καλλιτέχνης επιδεικνύει σε αυτό το κομψοτέχνημα την πολυμήχανη εφευρετικότητά και την επιτήδευση που χαρακτηρίζει τον manierισμό. Η έμφαση στις λεπτομέρειες και ο τρόπος που το χρυσάφι έχει δουλευτεί ώστε να επιδεικνύει την στιλπνότητά του ανταποκρίνονται στα γούστα του βασιλικού πάτρωνα του έργου αυτού. Η αναφορά στην κλασική αρχαιότητα είναι εμφανής τόσο στην θεματολογία όσο και στην γνώση της ανατομίας του ανδρικού και γυναικείου γυμνού.